

**This is an electronic reprint of the original article.
This reprint *may differ* from the original in pagination and typographic detail.**

Author(s): Kontturi, Katja

Title: Taideaineiden merkitys nuorten identiteetin kehittämisessä

Year: 2017

Version:

Please cite the original version:

Kontturi, K. (2017). Taideaineiden merkitys nuorten identiteetin kehittämisessä. Nuorisotutkimus, 35(1-2), 92-96.

All material supplied via JYX is protected by copyright and other intellectual property rights, and duplication or sale of all or part of any of the repository collections is not permitted, except that material may be duplicated by you for your research use or educational purposes in electronic or print form. You must obtain permission for any other use. Electronic or print copies may not be offered, whether for sale or otherwise to anyone who is not an authorised user.

Katja Kontturi

TAIDEAINEIDEN MERKITYS NUORTEN IDENTITEETIN KEHITTÄMISESSÄ

Syksyllä 2016 käyttöön otettu uusi perusopetuksen opetussuunnitelma korostaa monitaiteisuutta ja luovia työtapoja. Erilaiset taiteelliset ilmaisukeinot, esimerkiksi draamatoiminta, edistävät ”oppilaiden kasvua itsensä tunteviksi, itsetunnonaan terveiksi ja luoviksi ihmisiksi.” Tämän nähdään mahdollistavan monipuolista itseilmaisua ja vuorovaikutusta erilaisissa ryhmissä, erilaisten ihmisten kanssa. ”Tutkiva ja ongelmalähtöinen työskentely, leikki, mielikuvituksen käyttö ja taiteellinen toiminta edistävät käsitteellistä ja menetelmällistä osaamista, kriittistä ja luovaa ajattelua sekä taitoa soveltaa osaamista.” (Opetushallitus 2014, 30.)

Opetussuunnitelmauudistuksille on perusteita työelämän murroksessa. Vuoden 2015 lopussa *Helsingin Sanomien* uutispäällikkö **Jussi Pullinen** kuvaili kolumnissaan (29.12.2015), miten työelämään on tullut mukaan aiemmin lapsellisina pidetyt leikki ja luovuus, joilla etsitään ratkaisuja erilaisiin ongelmatilanteisiin. Nyt näitä luovia taitoja harjoitetaan jo peruskoulun alaluokilta asti, mikä kuulostaa ensi alkuun varsin hyvältä ja virikkeiseltä tavalta oppimisen näkökulmasta. Mutta mitä jää rivien väliin? Mikä oikeastaan on taiteen asema uudessa opetussuunnitelmassa; sekä peruskoulun yläluokilla että nuorten elämässä?

Tämä puheenvuoro käsittelee taiteen tekemisen merkitystä nuorten arjessa. Se pohjaa **Marjo Rissasen** tuoreeseen kasvatustieteen väitöskirjaan *Taitamisen tiede – Tietämisen taide. Taidon oppimisen arkkitehtuuri*, kokemuksiini sanataiteen opettajana taiteen perusopetuksen piirissä sekä luovien sarjakuvatyöpajojen ohjaajana ESR-rahoitteisessa *Näkymättömät – nuorten digitarinat* -hankkeessa (2015–2018). Puheenvuoroni perustuu ajatukseen, että nuorten identiteettityöskentelylle tärkeä taide ja taideaineet alkavat saada välinearvon aseman nykypedagogiikassa ja ehdotan, että taide- ja taitoaineiden numeroarvioinnista tulisi luopua kokonaan.

TAIDE KOHTAA OPETUSSUUNNITELMAN

Uusi opetussuunnitelma aiheutti useita kohuja julkistuksensa jälkeen mm. sillä, miten opettajia kehoitettiin suhtautumaan oppilaisiin aiempaa sukupuolineutraalimmalla tavalla. Media kiinnitti huomiota myös alakoulujen numeroarvioinneista luopumiseen ja ainerajojen hälvemiseen; siirtyminen aineen opettamisesta ilmiöiden opettamiseen mahdollistaisi taideaineiden integroimisen teoreettisempiin aiheisiin: ympäristöoppia voisi harjoitella kuvataiteen avulla tai soveltaa matematiikkaa käsityöhön. Monimuotoisten oppimiskokonaisuuksien pyrkimyksenä on oppia

tutkimuksen, leikin ja luovuuden kautta sekä ”käsitellä toiminnallisesti oppilaiden kokemusmaailmaan kuuluvia ja sitä avartavia asioita”. Samalla tavoitteena on ”[- -] antaa tilaa älylliselle uteliaisuudelle, elämyksille ja luovuudelle sekä haastaa monenlaisiin vuorovaikutus- ja kielenkäyttötilanteisiin” (Opetushallitus 2014, 32).

Viimevuotisessa kasvatustieteen väitöskirjassaan Marjo Rissanen tutki sitä, miten taito- ja taideaineet vahvistavat ihmisen minuutta ja miten käsillä tekeminen ja toiminta vaikuttavat aivojen ja motoriikan kehittymiseen. Lisäksi hän analysoi taito- ja taideaineiden mahdollisuuksia edistää oppimista, vuorovaikutusta ja luovuuden kehittymistä. (Rissanen 2016, 14–15) Rissanen mainitsee päättäjien jo edellisen opetussuunnitelmauudistuksen aikana olleen huolissaan suomalaisten hiipuvasta luovuudesta. Niin sanottu luovuustyöryhmä oli ehdottanut vuoden 2006 raportissaan eheytettyä koulupäivää, jossa harrastetunnit olisi lisätty koulupäivän tunteihin. Rissanen kritisoi työryhmän näkemystä ja kummastelee, että sen mukaan luovuuden pitäisi imeytyä oppilaisiin harrasteiden, ei koulupäivän aikana. Näin ei vaarannettaisi teoreettisten aineiden opiskelua. (mt., 12–13.)

Uudessa opetussuunnitelmassa taito- ja taideaineiden pakollisten tuntien määrä on vähentynyt entisestään. Yläkoulussa jokaista taideainetta (musiikkia, kuvataiteita ja käsityötä) järjestetään kaksi vuosiviikkotuntia kolmen vuoden aikana, liikuntaa seitsemän ja kotitaloutta kolme. Näitä tukemaan on lisätty valinnaisia taito- ja taideaineita 7–9 luokille yhteensä viisi vuosiviikkotuntia. Se tarkoittaa yläkoulussa noin 63 tuntia vuodessa kaikkia edellä mainittuja aineita *yhteensä*. Valinnaiset tunnit eivät kuitenkaan aina toteudu: ryhmäkoko voi olla liian pieni, pienillä paikkakunnilla ei välttämättä ole resursseja järjestää opetusta tai koulu saattaa painottaa vain joitakin valinnaisaineita.

Olen työskennellyt taiteen perusopetuksen piiriin kuuluvan sanataiteen opettajana nyt neljä ja puoli vuotta, ja siitä huolimatta olen Rissasen kanssa yhtä mieltä siitä, että luovuuden ja taiteiden harjoittamisen jättäminen koulun ulkopuoliseksi aktiviteetiksi ei ole oikea ratkaisu. Taiteen perusopetuksessa on toki puolensa. Verrattuna peruskoulun mammuttimaisiksi kasvaneisiin luokkakokoihin taiteen perusopetuksen piirissä opettajalla on pienten ryhmäkokojen tai esimerkiksi musiikin yksilöopetuksen vuoksi mahdollisuus keskittyä paremmin yksittäisen oppilaan tarpeisiin ja huomioida kaikkia tasapuolisesti. Ryhmien tuntimäärät jakautuvat myös tasaisesti koko lukuvuodelle toisin kuin peruskoulun taideaineet, joiden tuntimäärät ovat huomattavasti pienemmät.¹

Vaikka Suomessa taiteen perusopetus on laadukasta, emme voi jättää lasten ja nuorten taidekasvatusta vain sen varaan. Taiteen perusopetuksen maksullisuuden vuoksi kaikilla ei ole mahdollisuuksia osallistua opetukseen. Tavoitteellista, opetussuunnitelmaa noudattavaa ja kaikki taideaineet sisältävää taiteen perusopetusta ei myöskään ole tarjolla kaikilla paikkakunnilla.

Peruskoulun pitäisi olla se paikka, joka tarjoaa taidekasvatusta kattavasti koko ikäluokalle ilman ylimääräisiä kustannuksia. Jos peruskoulumme ei enää palvelekaan lasten taidekasvatuspaikkana, mikä taho ottaisi siitä vastuun?

VOIKO TAIDETTA ARVOTTAA?

Uuden opetussuunnitelman tavoitteisiin kuuluu tilan antaminen oppilaiden ”älylliselle uteliaisuudelle, elämyksille ja luovuudelle” (Opetushallitus 2014, 32). Vaikka opettajan antamalla mallilla on usein pedagoginen tavoite – antaa oppijalle taitoja erilaisten materiaalien ja menetelmien käyttöön – malli voi pahimmillaan toimia luovuuden rajoittimena. Todella usein kuulen omien oppilaideni kysyvän kahdenlaisia kysymyksiä: ”Ope, onko tämä hyvä näin?” tai ”Ope, voinko tehdä tämän tällä tavalla?”

Edellinen kysymys viittaa arviointiin. Lapset ja nuoret ovat tottuneet siihen, että heitä ja heidän toimiaan arvioidaan. Omalle työlle on saatava opettajan hyväksyntä; opettaja on auktoriteetti, joka kertoo, mikä on hyvä ja mikä ei. Mutta eikö meidän opetussuunnitelman esittämän pedagogiikan mukaan pitäisi pikemminkin kysyä oppilailta itseltään, mitä mieltä he ovat? Eikö taide ole jokaisen henkilökohtainen tuotos ja kokemus? Rissanen (2016, 153) toteaa väitöskirjassaan, ”[t]aito- ja taideaineet edistävät sosiaalista vuorovaikutusta, yhteisöllisyyden kokemusta, ilmaisua sekä minuuden ja persoonan kehittymistä. Siten ne tukevat kokonaisvaltaista ihmisenä kasvamista.” Sekä oman työn hyväksyminen että itsearviointi ovat osa ihmisenä kasvamista ja opettajan tulisikin tukea oppilaan omaa näkemystä koko prosessin lopputuloksesta ja kannustaa tätä kehittämään itseään kokeilemalla uusia tekotapoja tai uusia välineitä.

Arvioinnissa on lisäksi otettava huomioon, että autoritäärisen opettajan (numero)arvio voi vaikuttaa herkässä iässä olevan nuoren minuuteen ja jättää pitkäaikaisen käsityksen esimerkiksi piirustus- tai laulutaidottomuudesta. Itsenäinen ja kokeilunhaluinen oppilas ei välttämättä tahdo noudattaa opettajan antamaa esimerkkiä, vaan saattaa nähdä tehtävässä erilaisia mahdollisuuksia. Omapäinen toteutus ei aina noudata opettajan suunnittelemaa pedagogista tavoitetta, mikä voi aiheuttaa väärinymmärryksiä. Opettaja saattaa nähdä työssä vain sen puutteet ja arvioida työtä sen mukaan. Nuorelle oppilaalle ainut konkreettinen palaute työstä voi olla todistukseen tuleva heikko arvosana, mikä luo näkemysten omasta taidottomuudesta. Toisaalta ujo oppilas voi jännittää esimerkiksi laulukoetta niin kovasti, että muutenkin hiljainen ääni tai vääränlainen laulutekniikka vaikuttavat lopputulokseen. Onko peruskoulun musiikinopettajilla edes tarpeeksi aikaa opettaa nuorille oppilaille oikeaa äänenkäyttökäytäntöä? Ainakaan itse en sitä musiikinopettajiltani koskaan oppinut. Edellä mainittujen numeropohjaisuudesta johtuvien taidottomuuden käsitysten (ja jopa traumojen) purkaminen myöhemmällä iällä voi olla kovinkin kivuliasta.

Kysymys ”Ope, voinko tehdä tämän tällä tavalla?” liittyy suoraan edellä kuvattuun luovaan prosessiin. Se myös kertoo paljon pedagogisista menetelmistä, eivätkä sitä kysy ainoastaan lapset, vaan kaikenikäiset. Jos opettaja näkee vain yhden tavan tehtävän suorittamiseen, hän saattaa rajoittaa oppilaan luovuutta. Rissanen nostaa väitöskirjansa yhteenvedossa esille sen, miten ”[t]aito- ja taideaineet mahdollistavat luovuuden ja ongelmanratkaisukyvyn, siis ajattelutaitojen, kehittymisen” (2016, 153). Opettajan on tarjottava oppilaille mahdollisuus kehittää näitä asioita. Epävarmemmat oppilaat voivat seurata valmiita esimerkkejä ja malleja uskollisesti, mutta pitäisi tukea myös niitä, jotka näkevät soveltamismahdollisuuksia ja tekevät omia kokeiluja. Opettajan pedagogiikan tulisi olla lempeän hyväksyvää ja mahdollistaa tehtävän teossa erilaiset ratkaisumallit. Tämä voi olla haastavaa erityisesti silloin, jos tavoitteena on harjoitella tiettyä tekniikkaa, esimerkiksi perspektiiviä kuvataiteissa, tai tietyn genren erikoispiirteitä sanataiteessa. Joskus oppilaan oma ääni tai tyyli voi olla niin vahva, että opettajan on tarkasteltava lopputulosta oppilaan oman prosessin ja kehityksen – ei pedagogisen tavoitteen – näkökulmasta, mikä vaatii opettajalta kykyä tuntea oppilaansa kehitysvaihe ja -tarpeet. Eräs nuori oppilaani on valtavan tuottelias kirjoittaja, mutta keskittyy pääosin hyvin puhekieliseen ja dialogivetoiseen kerrontaan. Lukijalle sellaisen tekstin lukeminen on varsin raskasta, joten keskityimme eräänä kertana hänen kanssaan pelkästään tekstin muotoiluun ja asetteluun. Humoristisen puhekielen ja omituiset sivuhuomautukset jätimme tekstiin, jotta oppilaan oma ääni pääsisi oikeuksiinsa. Onko tällaisille oppilaille ja heidän tarpeidensa huomioimiselle aikaa ja mahdollisuuksia nykyisissä luokkahuoneissa?

Taiteen perusopetuksen lisäksi työskentelen Jyväskylän yliopiston Musiikin, taiteen ja kulttuurin tutkimuksen laitoksella tutkijatohtorina *Näkymättömät – nuorten digitarinat* -hankkeessa. Hankkeen tavoitteena on kehittää toimintamallia, joka ”pyrkii osallistamaan syrjäytymisvaarassa olevia nuoria ja tukemaan heidän mahdollisuuksiaan toimia digitalisoituvassa yhteiskunnassa” (*Näkymättömät*, viitattu 30.10.2016). Hankkeessa ovat Jyväskylän yliopiston lisäksi mukana Turun ja Seinäjoen ammattikorkeakoulut. Vastuualueenani on luovien, omaelämäkerrallisia menetelmiä hyödyntävien työpajojen järjestäminen sekä kirjaston henkilökunnan kouluttaminen käyttämiini menetelmiin. Oma erikoisalueeni on sarjakuva. Työpajoja vetäessäni olen huomannut, että nuorella saattaa olla varsin jäykkä käsitys sarjakuvan piirtämisestä ja käsikirjoittamisesta. Tämä malli usein on peräisin peruskoulun kuvataiteen tunneilta, joilla tarina on pitänyt sijoittaa tarjottuun ruutumalliin. Yhdessäkin esimerkitapauksessa nuori oli kokenut kuvataiteen opettajan tarjoaman neljän ruudun sarjakuvamallin haastavaksi ja piti annettuja rajoja ”typerinä”. Vetämälläni sarjakuvakurssilla hän oli löytänyt itsestään tarinankertojan, koska en ollut pakottanut häntä mihinkään olemassa olevaan muottiin. Olin

näyttänyt, että sarjakuvan vapaus piili siinä, että tarinankerronnassa ruuduista ei tarvinnut välittää eikä tekstiäkään tarvinnut olla selittämässä tapahtumia. Joskus pelkkä kuva kertoo enemmän.

TAIDE JA IDENTITEETTI

Onko yksikään opettaja loppujen lopuksi kykenevä arvioimaan identiteettiään etsivän nuoren taiteellista työskentelyä? Opetussuunnitelmassahan sanotaan esimerkiksi, että kuvataiteen ”[- -] tehtävä on ohjata oppilaita tutkimaan ja ilmaisemaan kulttuurisesti moninaista todellisuutta taiteen keinoin. Oppilaiden identiteettien rakentumista, kulttuurista osaamista ja yhteisöllisyyttä vahvistetaan kuvia tuottamalla ja tulkitsemalla. Oppilaiden omat kokemukset, mielikuvitus ja kokeileminen luovat perustan opetukselle.” (Opetushallitus 2014, 143)

Työni *Näkymättömissä* on saanut minut pohtimaan yhä enemmän kysymystä, miten taiteelliselle työskentelylle voidaan ylipäättään antaa arvosana. Erilaisten tekniikoiden hallitsemista ja uuden asian soveltamista käytäntöön voi toki arvioida, mutta kuinka antaa numero työlle, jossa saatetaan hyvinkin yksinkertaista tekniikkaa käyttäen pohtia henkilökohtaisia asioita, kuten kiusatuksi tulemistä tai masennusta?

Näkymättömät-hankkeessa törmään lähes jokaisessa sarjakuvatyöpajassa nuoreen, joka purkaa taiteellaan jotain hänelle itsellensä merkityksellistä tai haastavaa asiaa. Tyypillisimpiä esimerkkejä ovat yksinäisyys, masennus ja koulukiusaaminen – jopa oman vanhemman kuolemaa on käsitelty sarjakuvan keinoin. Nuoret ovat kokeneet suljetun työpajaympäristön luotettavaksi: erilaisten kerrontatapojen opettamisen jälkeen olen antanut heille vapaat kädet kokeilla sarjakuvan kerrontaa ja sen rajoja. Niin sanottua ”piirustustaitoa” ei ole, sillä *kaikki* osaavat piirtää – tärkeintä on löytää se oma ilmaisutapansa, jolla pääsee kertomaan tarinansa. Päähenkilönä voi olla vaikka tikku-ukko. Näillä ohjeilla nuoret ovat työskennelleet työpajoissani ja vaikka olen pidättäytynyt käyttämästä sanaa ”terapeuttisuus”, monet ovat tuoneet sen julki palautteissaan. Oman tarinan kertominen, menneisyyden pohdinta ja erilaisten omakuvien piirtäminen on siis nähty terapeuttisena. Sekä hankkeemme että peruskoulun tehtävä on tarjota oppilaille oppeja, joilla selvitä elämässä, ja jotka samalla ehkäisevät yhteiskunnasta ja työelämästä syrjäytymistä. Taiteen tekeminen, oman äänen, piirrostyylin, soitto- tai muun ilmaisutavan löytäminen tukee nuoren identiteetin kehittymistä. Se voi parhaimmassa tapauksessa edistää myös tekijän henkistä hyvinvointia eikä sellaista voi mitenkään arvioida numeroin.

LOPUKSI

Olen puheenvuorossani nostanut esille sekä omaan opetuskokemukseeni että Marjo Rissasen väitöskirjaan perustuvia esimerkkejä taiteen ja taideaineiden merkityksestä. Tuorein

opetussuunnitelma on idealistinen näkemys taiteen lomittamisesta muuhun opetukseen luovana menetelmänä, mutta jääkö itse taide vain välinearvoksi nykypedagogiikassa? Onko se opettajille vain menetelmä teoreettisten aineiden opetukseen, kuten Rissanen pohti väitöskirjassaan? Taidetta ei tulisi jättää pelkäksi välineeksi oppia ja opetella reaaliaineita, vaan taidetta tulisi tehdä myös sen itsensä vuoksi. Sen lisäksi että taito- ja taideaineet parantavat muistia, kehittävät identiteettiä ja luovaa ongelmanratkaisutaitoa sekä edistävät hyvinvointia, ne ”tarjoavat tilaisuuksia erilaisten tunteiden kokemiseen ja tunnetaitojen harjoitteluun (sympatia-empatia), joilla on yhteys myös esteettiseen kokemukseen ja päätöksentekokykyyn” (Rissanen 2016, 153). Jos peruskouluopetuksessa ei uuden opetussuunnitelman myötä ole resursseja näiden taitojen käsittelyyn ja harjoittamiseen, kuka ottaa kopin nuorten taidekasvatuksesta? Onko se nuorisotoimi? Vai esimerkiksi kaikille avoin kirjasto, kuten hankkeemme toimintasuunnitelma ehdottaa? Meille kaikille on tärkeää tulla kuulluiksi. Nuorille, jotka ovat vasta kehittämässä identiteettiään, se on erittäin tärkeää. Taide on tapa tulla kuulluksi ja nähdyksi. Se on kaikkien perusoikeus, tapa olla olemassa. Jokaiselle nuorelle tulisi antaa mahdollisuus kertoa tarinansa taiteen keinoin ja piirtää, kirjoittaa, laulaa, maalata tai vaikka tanssia itsensä maailmaan.

LÄHTEET

Näkymättömät – nuorten digitarinat. <http://nakymattomat.turkuamk.fi/>. (Viitattu 30.10.2016.)

Opetushallitus (2014) Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet.

http://www.oph.fi/download/163777_perusopetuksen_opetussuunnitelman_perusteet_2014.pdf

Perusopetuksen tuntijako, 28.6.2012.

http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Koulutus/koulutuspolitiikka/vireilla_koulutus/perusopetus/liitteet/asetusehdotus_1_2.pdf

Pullinen, Jussi (2015) Leiki töissä, ole utelias töissä ja innostu töissä – opi siis faneilta. Helsingin

Sanomat 29.12.2015. <http://www.hs.fi/paakirjoitukset/a1451287064927?ref=hs-art-new-#5>.

(Viitattu 30.10.2016.)

Rissanen, Marjo 2016: Taitamisen tiede – Tietämisen taide. Taidon oppimisen arkkitehtuuri.

Väitöskirja, Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä studies in education, psychology and social research

561. <https://jyx.jyu.fi/dspace/handle/123456789/51643>

¹ Esimerkiksi sanataideryhmiemme tuntimäärät ovat 60 oppituntia lukuvuodessa (alakouluikäiset) ja 100 oppituntia lukuvuodessa (yläkoulu- ja lukiokäiset), joten käytännössä lukuvuoden aikana lapset saavat kaksi, nuoret kolme tuntia sanataidetta viikossa.